

Före detta skolhuset vid Aspnäs, Allévägen 2/Gamla Enköpingsvägen 1 i Jakobsberg. I förgrunden Allévägen, idag Viksjöleden. Foto: Artur Johlin, 1951.

”Friwilliga gofvor” och spannmålsförsäljning – skolan i Järfälla under 1800-talets första hälft

Om nu 1700-talets ”barnaundervisning” framstår som något oorganiserad så blev det under 1800-talet mer ordning i skolfrågan. Att många barn fick bristfällig undervisning – eller ingen alls – togs återkommande upp på sockenstämman. Problemet var dock finansieringen.

Hovmarskalken Adolf Rudbeck donerade 1798 ett stående kapital till en skolinrättning för Spånga-Järfälla. Rudbeck ägde flera egendomar i Järfälla, bland annat Görväln, Jakobsberg och Skälby samt flera gårdar i Spånga socken. Rudbeck föreslog att försäljning av säd ur socknarnas sädesmagasin, bidrag från kyrkokassorna och donationer från dem som hade egendomar i de båda socknarna skulle kunna möjliggöra ytterligare finansiering.

Detta hörsammades av sockenstämman och år 1800 skriver kyrkoherden Lars Lindström ett brev till de större jordägarna i både Järfälla och Spånga för att be dem lämna bidrag till en gemensam skola; *”welen I undgå att se ibland Edra underhafvande kärleken förkolna, flit och trohet försvinna, ärligheten blifva sällsynt, dygden föraktas, sanningen äfventyras och lasten tiltaga; så behjerten denna omständighet, och understödjden med en friwillig gofva denna Christeliga inrättning!”* löd några rader i prostens brev, som uppenbarligen gjorde intryck. Bland

annat skänkte ägarna till Säby, Viksjö och Riddersvik pengar till en blivande skola. Men det dröjde ytterligare fem år innan en skolkommitté tillsattes, som då kunde konstatera att de inkomna bidragen inte räckte till. Därför beslöt man att ur socknarnas spannmålsmagasin sälja råg och korn för att få ihop ett erforderligt kapital. Efterhand fick församlingen också ytterligare donationer för skolans räkning.

Första skolan

Den första skolan startade 1810 och låg nära Enköpingsvägen, på Hjulsta gårds ägor. Hjulsta gård gränsade till Barkarby och därigenom kom skolan att ligga nära sockengränsen, med tanke på att de blivande eleverna kom från två socknar. Lektionstiden varierade, så under den mörka årstiden bedrevs undervisningen från nio på morgonen till fyra på eftermiddagen, medan man under sommarhalvåret gick i skolan från åtta till klockan sex, dock ”bara” till klockan 12 på lördagar. Från midsommar och fram till 1 september var det sommarlov.

Den förste läraren hette Pehr Selin och hans lön bestod av fri bostad, krydd- och källand, 10 tunnor säd och 50 riksdaler banco i kontanta medel. Undervisningen bedrevs samtidigt för alla elever i en enda sal, men redan efter ett par år började man med växelundervisning, så att de mer kunniga elev-

erna fick hjälpa läraren att undervisa de yngre. 1812 beslöts att klockaren i respektive socken skulle ge barnen de första grundläggande kunskaperna, så att de var bättre förberedda när de kom till skolan.

En egen skola i Järfälla

1842 kom så folkskolestadgan. I Spånga-Järfälla skola ändrades inte så mycket till en början. Däremot började man diskutera huruvida det inte vore lämpligt att uppföra en egen skola i Järfälla. Som motiv angavs att hemundervisningen i Järfälla inte fungerade så bra och att många elever hade för lång väg att gå till skolan. Det blev en del dispyter om hur frågan skulle lösas, inte minst ekonomiskt.

En tänkt donation antogs inte av sockenstämman, då den innehöll vissa förbehåll. Lösningen blev till sist att församlingen köpte den nyligen uppförda manbyggnaden på torpet Aspnäs för att där inrätta en skola. Skolan skulle ha startat hösten 1845, men eftersom den tilltänkte skolläraren var under utbildning sökte man efter en lärarinna som skulle kunna upprätthålla tjänsten till dess att han kunde börja sin tjänst. Kraven på lärarinnan var att hon skulle vara medelålders, ”ha god och klanderfri frejd, stadgat och allvarligt uppförande samt nödig skicklighet att meddela innanläsning och förhöra läxor i katekes”. Någon lärarinna blev dock aldrig anställd, utan istället fick kyrkovaktaren från och med maj 1846 undervisa tills dess att Järfällas förste ordinarie lärare, Ludvig Ulric Öberg, kunde tillträda i april 1847.

Obligatoriska undervisningsämnen var religionskunskap, aritmetik, innanläsning, stavning, skrivning och rättskrivning. Undervisningen skedde enligt ovan nämnda växelundervisningsmetod, med undantag av katekesen, som ansågs så viktig att bara läraren fick undervisa i detta ämne. Första året undervisades totalt 40 elever i skolan, både pojkar och flickor. Dessutom deltog ytterligare 35 elever, som fått hemundervisning, i skolförhören.

Aspnässkolan är alltså Järfällas äldsta skola och fortfarande i full gång. Det alla äldsta skolhuset som togs i bruk finns dock inte kvar i ursprungligt skick. Det revs 1959 och delar av timret återanvändes för att uppföra ett vindskydd vid Ängsjö friluftsgård. Men det är en annan historia...